

Tradice a kulturotvorné funkce poutnictví na česko-polském pohraničí

red. Arkadiusz Wuwer, Daniel Jakubczyk

Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna HALEGG
2017

Odborný posudek
ks. dr hab. Marek Lis, prof. UO (Opolská Univerzita)
ks. dr hab. Grzegorz Polok, prof. UE (Ekonomická Univerzita v Katovicích)

Redakce
Arkadiusz Wuwer, Daniel Jakubczyk

Autoři příspěvků
Marian Franc, Maria Kopsztejn, Łucja Marek, Norbert Mika,
Henryk Olszar, Bernard Rak, Arkadiusz Wuwer

Překlady do češtiny
Hanna Marciniak, Markéta Sergejko, Izabela Szulc

Fotografie
Stanisław Sitek, FotoAleksandra studio fotograficzne, Beata Futerska

Fotografie na obálce
Kostel Zjevení Panny Marie ve Fatimě v Turzi Śląské
fotografie: Stanisław Sitek

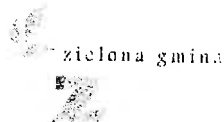
Sazba
Leonard Fulneczek

© Copyright by Gmina Gorzyce

ISBN
978-83-64191-18-3

Wydawca
Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna HALEGG, Krzyżanowice
www.halegg.pl

**Sborník vychází na objednávku obce Gorzyce v rámci projektu
„Łączy nas granica / Spoujuje nás hranice”
www.gorzyce.pl**

Tisk a vazba
Drukarnia Archidiecezjalna w Katowicach

PŘEKRAČUJEME HRANICE
PRZEKRACZAMY GRANICE
2014—2020

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ
EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz budżetu państwa RP „Przekraczamy granice”

Norbert Mika

Centrum Studiów Historycznych w Warszawie

Poutní tradice v česko-polském příhraničí Horního Slezska

Autor těchto řádků si je plně vědom, že pokus zaznamenat všechny projevy poutních aktivit v česko-polském příhraničí, nebo přesněji na moravsko-slezském pomezí, by se nesetkal s úspěchem. Proto se v centru jeho zájmu ocitnou jednotlivá fakta zmíněná v moravské tiskovině (polské historické literatuře málo známé), která v letech 1893–1920 vycházela v Ratiboři (pol. *Racibórz*) pod zajímavým názvem: *Katolické noviny pro lid moravský v Pruském Slezsku. Jediné v moravské řeči vycházející noviny v Německu*.¹ Tyto vyhraněné klerikálně-konzervativní noviny, které nebyly příznivě nakloněny polskému národnímu hnutí a německým levicovým stranám, si kladly mnoho cílů, z nichž dva byly mimořádně důležité: podpora moravské národní identity v jižní části Horního Slezska a získání zastoupení v pruském sněmu. Redaktory byli společensky angažovaní katoličtí kněží: Emil Bitta z Koberžic (pol. *Kobierzyce*, něm. *Köberwitz*), Arnošt Jureczka ze Štěpánkovic (pol. *Szczepankowice*, něm. *Schepankowitz*), Tomasz Kamradek z Velkých Petrovic (pol. *Pietrowice Wielkie*, něm. *Groß Peterwitz*) a Josef Hlubek z Bořutína (pol. *Borucin*, něm. *Borutin*).², nemůžeme tedy opo-

1 Jednotlivé exempláře (ovšem ne všechny) výše uvedených moravských novin má ve svých sbírkách Archiv města Ostravy, ul. Špálova 19, Ostrava-Přívoz.

2 K. Lach, „*Katolické Nowiny pro lid morawský w Pruském Slezsku. Jediné w morawské řeči vycházející nowiny w Německu*“. *Charakterystyka i ocena czasopisma*, [in:] *Z dziejów i dorobku polskiego i niemieckiego czasopiśmiennictwa na Śląsku*, red. W. Hendzel, J. Pośpiech, Opole – Gliwice 2006, s. 167-177; N. Mika, *Dzieje ziemi raciborskiej*, Kraków 2012, s. 158-159; tentýž, *Dějiny Ratibořska*, Krakov 2012, s. 137.

menout ani jejich náboženské motivy. Noviny se prostřednictvím dalšího moravského duchovenstva a osob spojených s místní katolickou církví dostávaly především k věřícím z té části olomoucké diecéze, která se po převzetí většiny Slezska Prusy v roce 1742 nacházela mimo Habsburskou monarchii. Jedná se o Hlučínsko, které bylo pod jurisdikcí olomouckého biskupa (od roku 1777 arcibiskupa) a které v letech 1818–1920 tvořilo jižní část tehdejšího ratibořského okresu.³ Do téhož okresu ostatně patřila i jižní část Horního Slezska, konkrétně to bylo dnešní Ratibořsko (pol. *ziemia raciborska*) a Vladislavsko (pol. *ziemia wodzisławska*) včetně Ratiboře a vesnic Křižanovice (pol. *Krzyżanowice*), Lubomia, Syrynia, Bluszczów a Gorzyce, které v té době spadaly do vratislavské diecéze.⁴

Potřeba náboženských prožitků a přízně nadpřirozených sil, ale také prostá touha poznat svět vedly obyvatele k podnikání různých aktivit poutního charakteru. Velmi dlouhou tradici měly v moravsko-slezském příhraničí pouti do Čenstochové (pol. *Częstochowa*). Zmínku o pocestných putujících do poutního místa na Jasné Hoře (pol. *Jasna Góra*) uvádějí pravděpodobně již prameny z druhé poloviny 15. století.⁵ Poutní iniciativy k zázračnému obrazu Nejsvětější Panny Marie v Čenstochové pokračovaly rovněž v následujícím století. Výslovně se o nich zmiňuje renesanční básník Řehoř ze Sambora (*Vigilantius*),⁶ který ve své latinské poemě z roku 1568 nazvané *Censtochova* píše, že (překlad) „ze Slezska množství lidí jde“.⁷ Zde popisovaný jev vykazoval rostoucí tendenci, obzvláště v 18. století,⁸ a ještě více pak v 19. a 20. století, kdy pouti do Čenstochové i dalších poutních míst získaly charakter masového náboženského hnutí, organizovaného a řízeného jak duchovenstvem, tak laiky – tzv. zpěváky či *śpiewoky*, jak jim říkali místní Slezané.⁹

V roce 1860 byl vydán první ilustrovaný poutní průvodce v polském jazyce, který pro obyvatele Slezska napsal rodilý Slezan Józef Lompa,¹⁰ po-

3 I. Hořica, *Pamatujte na Slezsko! Úvahy a feuilletony*, Praha 1895, s. 21-26; J. Vyhlídal, *Čechové v Pruském Slezsku*, Kroměříž 1900, s. 15-27; tentýž, *Pruský sněm a Moravci na Ratibořsku*, Opava 1909, s. 7-36.

4 G. Hyckel, *Geschichte und Besiedlung des Ratiborer Landes*, Würzburg 1961, s. 100-106; P. Newerla, *Rozwój terytorialny powiatu raciborskiego od XVIII w.*, „*Ziemia Raciborska*“, 3-5/2003, s. 17-33; N. Mika, Š. Bělástová, *Racibórz – Opava. Podręcznik do edukacji regionalnej: Příručka k regionální výuce*, Racibórz – Opava 2010, s. 82-83.

5 J. Górecki, *Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869-1914*, „*Niepodległość i Pamięć*“ 4/1997, s. 142. Autor odkazuje na dílo polského kronikáře Jana Długosze, v němž se však podobná zmínka nevyskytuje, por. J. Długosz, *Liber beneficiorum dioecesis cracoviensis*, t. 3, (*Opera omnia*, vol. 9) Kraków 1864, s. 122-123.

6 J. Ziomek, *Renesans*, Warszawa 2012, s. 353-354, 509.

7 Gregorius Vigilantius, *Censtochova*, Cracoviae MDLXVIII, s. 35.

8 A. Galos, *Śląskie pielgrzymki do Częstochowy w XVIII wieku*, „*Śląski Kwartalnik Historyczny – Sobótka*“, 3/1948, s. 453-458.

9 J. Górecki, *Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869-1914*, „*Niepodległość i Pamięć*“ 4/1997, s. 139-140.

10 J. Lompa, *Przewodnik dokładny dla odwiedzających święte, od wieków cudami słynące miejsce w obrazie Najświętszej Panny Maryi na Jasnej Górze w Częstochowie*, Warszawa

cházející z Olesna v Opolském Slezsku (pol. *Opolszczyzna*).¹¹ V souvislosti s tím je třeba zmínit, že právě Józef Lompa byl autorem dalších publikací vyzývajících Slezany – a také Moravany žijící v jejich sousedství v jižní části Horního Slezska čili na již zmiňovaném Hlučínsku – aby navštívili méně známá posvátná místa. Jednou z těchto knih je například jeho *Krótki rys jeografii Szląska (Stručný nástin geografie Slezska)*, kde autor uvádí, že ve farním kostele Nanebevzetí Nejsvětější Panny Marie v Ratiboři se nachází (cit.) „hrob s. Eufemie“.¹² Józefem Lompou zmiňovaná s. Eufemie je bohabojná „Ofka“ Piastovna, patronka moravsko-slezského pomezí, o jejíž blahorečení v současné době usiluje vedení opolské diecéze.¹³ U hrobu oné zbožné šlechtičny z rodu Piastovců byly slouženy mše svaté, na nichž se shromažďovali nejen místní farníci, ale také organizované skupiny z jiných míst, i když tento fakt nebyl původcem statutu poutního místa.

Podle poměrně přesných výčtů Jana Góreckého směřovali v letech 1869–1914 poutníci z Horního Slezska do následujících poutních míst: Čenstochová (92 farností), Alwernia (35 farností), Bardo (česky též *Varta*) a Vambeřice (pol. *Wambierzyce*, 81 farností včetně moravských a slovenských), Bogucice (15 farností), Czerna (63 farností), Dobrzeń (12 farností), Gidle a Św. Anna pod Przyrowem (20 farností), Gietrzwałd (pouze dolnoslezské farnosti), Gołonóg (11 farností), Gołysz (10 farností), Grodziec – „Dorotka“ (9 farností), Hora sv. Anny (pol. *Góra św. Anny*, 72 farností a také Moravané a Slováci), Jankowice Rybnickie (6 farností), Jastrzębie (8 farností), Krakov (pol. *Kraków*, 45 farností), Łędziny (6 farností), Lubecko (19 farností), Mikulczyce (9 farností včetně moravských), Panewniki (10 farností), Piekary (94 farností včetně moravských a slovenských), Pierściec (8 farností), Pszów (36 farností a rovněž Moravané), Třebnice (pol. *Trzebnica*), Velehrad (poutníci z Horního Slezska).¹⁴

Nelze přehlédnout, že některá z výše uvedených poutních míst se nacházela mimo území Slezska, takže místní poutníci byli nuceni podnikat cesty do zahraničí. V podobné situaci byli i poutníci z Moravy. Zde je třeba si uvědomit, že slezští, ale také moravští poutníci začali na Jasnou Horu přicházet v době, kdy jejich domovy byly součástí zemí Koruny české, zatímco Čenstochová patřila ke Koruně polské. V důsledku dělení Polska na

1860, s. V, 99.

11 J. Ender, *Lompa nauczyciel-oświatowiec*, „Zaranie Śląskie“, 3/1947, s. 137-154; tentýž, *Obrońcy ludu śląskiego*, Warszawa 1956, s. 131-154; S. Wilczek, *Józef Lompa – prekursor pracy kulturalno-oświatowej na Górnym Śląsku*, Katowice 1997, s. 35.

12 J. Lompa, *Krótki rys jeografii Szląska dla nauki początkowej*, Głogówek 1847, s. 92-93.

13 Por. G. Kublin, *Świętobliwa Eufemia raciborska († 17. 1. 1359)*, Opole 2012, s. 9-30; tentýž, *XVII-wieczny żywot księżniczki raciborskiej Eufemii w zbiorach Archiwum Państwowego we Wrocławiu (Studia i źródła do dziejów dominikanów i dominikank w Raciborzu, t. 1)*, Opole 2016, s. 5-49.

14 J. Górecki, *Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869-1914...*, s. 143.

konci 18. století se poutní místo na Jasné Hoře krátce ocitlo v Prusku, poté náleželo k Rusku a od roku 1918 se stalo součástí nezávislé Polské republiky.¹⁵

Tato situace však nikterak nebránila lidem žijícím na moravsko-slezském pomezí, a to zejména obyvatelům Těšína (pol. *Cieszyn*), Pštiny (pol. *Pszczyna*), Vladislavi (pol. *Wodzisław*), Ratiboře, Křenovic (pol. *Krzanowice*, něm. *Kranowitz*), Hlučina (něm. *Hultschin*), Karviné (něm. *Karwin*), Ostravy (něm. *Ostrau*), Opavy (něm. *Troppau*) a okolních vesnic, aby podnikali daleké a nákladné cesty náboženského charakteru za hranice svého státu. Tento fenomén se ještě rozšířil po zavedení železničního spojení výše uvedených míst s Opolím (pol. *Opolí*), Katovicemi (pol. *Katowice*) a Čenstochovou. Popis jedné z takovýchto poutí sepsal anonymní korespondent *Katolických novin pro lid moravský*. Autor popisu byl původem z Bořutína (na Hlučínsku), který dnes leží v okrese Ratiboř (pol. *powiat raciborski*): „18.5.1907. Minulý týden bylo několik lidí od nás v Čenstochové. Celkem to bylo z celého našeho kraje [Hlučínského – pozn. N. M.] 240 lidí, spolu s průvodcem z Oldřišova (pol. *Oldrzyszów*, něm. *Odersch*) a jistým zpěvákem z Ratiboře. Putování do Čenstochové je poměrně snadné, protože tam lze dojet vlakem. Ruskou hranici letos poutníci překonali bez problémů. V Čenstochové se staví nová věž, na níž se nachází více než třicet zvonů s krásným zvukem. Když na věži odbijí čtvrtá hodina, vyzvánějí zvony melodii *Zdravas Maria*, a v každou další celou hodinu zazní jeden verš mariánské písně. Je však třeba dávat pozor na krádeže. Kněží se snaží ochraňovat poutníky před zloději, a o tom, že je to potřeba, jsme se přesvědčili na vlastní kůži. Jedné poutnici ze Strachovic (něm. *Strandorf*) nějaký kapsář vytáhl z kapsy 9 marek, když šla ke svatému přijímání. Také dalším poutníkům někdo ukradl peníze. Zdá se, že ruští úředníci krádežím nevěnují pozornost, protože k nim mají sami sklony.“¹⁶ Navzdory občasným nedobrym zkušenostem probíhaly poutě do Čenstochové i v meziválečném a poválečném období, kdy byla odstraněna státní hranice mezi Čenstochovskem a okolím dnešní Ratiboře a Vladislavi. Těchto aktivit se účastnili převážně členové církevních bratrstev a spolků.

Podle korespondentů *Katolických novin pro lid moravský* byly v oblibě výpravy do poutních míst na území Moravy. To je snadno vysvětlitelné skutečností, že jak poutníci z jižní části Horního Slezska, která byla pod jurisdikcí olomouckého biskupa, tak i místní, kteří se jich ujímali na Moravě, v běžném životě mluvili moravským nářečím.¹⁷ Obyvatelé Křenovic, Bořutína, Pietraszyna a Velkých Petrovic obzvláště rádi navštěvovali baziliku Nanebevzetí Panny Marie v Hostýně (něm. *Hostein*) nedaleko Kroměříže

15 Por. N. Mika, *Przebieg śląsko-morawskiej granicy na przestrzeni wieków*, [in:] *Jedność małych ojczyzn, jednością Unii Europejskiej*, Racibórz – Krzyżanowice 2004, s. 9-19.

16 „*Katolické Nowiny pro lid moravský v Pruském Slezsku. Jediné v moravské řeči vycházející nowiny v Německu*“ (dále jen KN) 18. 5. 1907, č. 20, s. 3.

17 *Naše země, náš lid: Hlubčicko, Ratibořsko, Kozelsko*, red. B. Sobotík, Opava 1946, s. 120-128; A. E. Vašek, *K našim nárokům na Horní Slezsko*, Brno 1947, s. 19-25.

(něm. *Kremsier*), zejména během května a začátkem srpna. Uctívali tamní obraz ze 17. století zobrazující Pannu Marii chránící moravský lid před Tatary. Místní legenda tuto epizodu datuje rokem 1241, ovšem s největší pravděpodobností se jednalo o zobrazení události z období osmansko-habsburských válek, kdy v letech 1599 a 1605 oddíly chána Krymské Horody pronikly hluboko do vnitrozemí Moravy, kde rozsévaly utrpení a zkažu a šířily smrtící epidemie.¹⁸ Po těchto událostech přicházely do Hostýna procesí věřících nejen z Moravy, ale i z jižní části ratibořského okresu (Hlučínska), a to prakticky každé jaro a léto. Zde je jedna ze zpráv umístěná v *Katolických novinách pro lid moravský* roku 1895: „Z Křenovic v pátek 10. května vyšli poutníci na sv. Hostýn na Moravě, který spravují jezuité [...]. Sv. Hostýn je vedle Velehradu nejznámějším poutním místem na Moravě. Tam byla v roce 1241 za pomoci Bohorodičky poražena moc divokých Tatařů.“¹⁹ V roce 1900 obyvatelé Křenovic dokonce uspořádali sbírku a zaslali do Hostýna značnou peněžní částku na výstavbu tamní *křížové kaple*.²⁰

Na přelomu června a července poutníci každoročně směřovali do barokního kostela ve Frýdku-Místku (něm. *Friedeck-Mistek*), ve kterém se nacházela socha Panny Marie Pomocné. Poutníci si najímali orchestr a vyráželi v pátek ve tři hodiny ráno. Stejně tomu bylo i roku 1905. Nejprve šli do Hlučina, kde se zúčastnili ranní mše, a pak pokračovali do Frýdku. Tam se 23 křenovických společně s poutníky z jiných farností zúčastnilo církevních slavností. Pohoštění se ujali místní obyvatelé. Na zpáteční cestě poutníci přespali ve Lhotce u Hlučina (něm. *Ellguth-Hultschin*) a pak se zpěvem přicházeli do poslední stanice své pouti – farního kostela v Křenovicích.²¹

V polovině srpna se pravidelně konala pouť do poutního místa v obci Hrabyně (něm. *Hrabin*) nedaleko Opavy, kde se nacházel zázračný obraz Matky Boží Hrabyněské. Ve zmiňovaném roce 1905 se pouti zúčastnilo 135 obyvatel Křenovic. Rekordní účasti dosáhli v roce 1909, kdy se do Hrabyně vydalo 200 poutníků.²² Pro srovnání, v roce 1900 to bylo jen 20 obyvatel Křenovic. Stejný počet jich putoval do poutního kostela Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje na Velehradě (něm. *Welehrad* nebo též *Wille-*

18 O. Králík, *Historická skutečnost a postupná mytizace mongolského vpádu na Moravu roku 1241*, [in:] tentýž, *Osvobozená slova*, Praha 1995, s. 158-202; M. Čížmář, *Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004, s. 127-129; M. Elbel, D. Foltýn, *Chvalčov-Hostýn (Kroměříž)*, [in:] *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, red. D. Foltýn a kolektiv, Praha 2005, s. 318-319; N. Mika, „*Pestilentiae et medici*“. *K dějinám epidemií a medicíny v zemích České koruny během dlouhé habsbursko-osmanské války (1593-1606)*, [in:] *Ján Jessenius (1566 - 1621) - Eudia a doba: Medzinárodná vedecká konferencia konaná 8. decembra 2016*, red. M. Gogola, L. Rybár, (Historia Medicinae Slovaca I.), Bratislava 2017, s. 180-202.

19 KN, 25. 5. 1895, č. 21, s. 3.

20 KN, 21. 7. 1900, č. 29, s. 3.

21 KN, 19. 8. 1905, č. 33, s. 3.

22 KN, 21. 8. 1909, č. 34, s. 3.

rat) u Uherského Hradiště na jihu Moravy.²³ V roce 1909 to bylo již 40 poutníků.²⁴ Poutě do Hrabyně a na Velehrad pokračovaly i v následujících letech až do období začátku 2. světové války.

Z míst ležících na území Pruska (Německa) se zájmu obyvatel Hlučínska těšil poutní kostelík, či spíše kaple, (Povýšení) sv. Kříže ve Velkých Petrovicích. Zajímavé je, že tento sakrální objekt nebyl mariánským poutním místem, přestože právě ta hrála v poutním hnutí na moravsko-slezském pomezí nejvýznamnější roli. Dřevěný kostelík pochází z roku 1667.²⁵ V kostele umístěn barokní obraz Ukřižovaného Spasitele. Podle místní legendy však výstavba nevelké kaple souvisí s dřívějším nálezem srolovaného plátna s obrazem Krista na Kříži, který učinil petrovický farář Martin Mosler. Traduje se celá řada příběhů o uzdraveních, k nimž došlo za účasti věřících putujících ke sv. Kříži. V roce 1743 byl kostelík přestavěn a zvětšen, což poutníky z moravsko-slezského pomezí značně povzbudilo k návštěvě tohoto mimořádného místa. Rostoucí popularita kostela však vyvolala závist farářů z okolí. Ti se obávali, že přijdou o část svých příjmů, pokud budou věřící namísto do svých domovských farností přinášet dary a vota do dřevěného kostelíka s obrazem Ukřižovaného Spasitele, stojícího uprostřed polí. Obrátili se v této záležitosti na olomouckého arcibiskupa, do jehož jurisdikce Velké Petrovice spadaly, a ten další pouti ke svatému Kříži zakázal. Následný odpor místního obyvatelstva však vedl k jeho rychlému zrušení. Mluvílo se i o dalších příčinách odvolání zákazu. Duchovní komisař, který se ujal nevděčného úkolu uzavřít kostelík, se údajně na cestě do Velkých Petrovic vyděsil, když jeho koně zůstali bez hnutí stát a vozka tvrdil, že viděl (cit.) „velkého hada, který se s ohromným sykotem vztyčil před koňmi“²⁶. Je třeba zmínit, že po této události počet věřících navštěvujících v té době již slavný sv. Kříž začal stoupat a pouti na zmiňované místo pak byly organizovány nejen z území mateřské olomoucké diecéze (od r. 1777 arcidiecéze), ale i ze sousední diecéze (od r. 1930 arcidiecéze) vratislavské. Důvodem byly zprávy o zázracích a vyslyšených modlitbách. Jeden takový případ popisuje autor moravské brožury, skrývající se pod pseudonymem J. Peregrin, jímž byl s největší pravděpodobností farář v nedalekých Sudicích (pol. *Sudzice*, něm. *Zaudit*) na Opavsku, Jan Jureczka: „V roce 1891 bylo v době žní po šest týdnů velké sucho. Obyvatelé sousedního Makowa šli procesím ke sv. Kříži a prosili o déšť. Farář [Josef – pozn. N. M.] Koschany měl kázání a popřál jim, aby pořádně promokli, než dojdou domů. A ještě téhož dne přišel vydatný déšť.“²⁷

O mnoho větší popularitě se na moravsko-slezském pomezí těšila bazilika v Pszowě nedaleko Vladislavi se zázračným obrazem Usmívající se Mat-

23 KN, 6. 5. 1905, č. 18, s. 3; 13 V, č. 19, s. 3.

24 KN, 10. 7. 1909, č. 28, s. 3.

25 J. Peregrin, *Putni kostel sw. Kříže u Wel. Petrowic (w okresu Ratiborském)*, Hlučín [1902], s. 1-32.

26 P. Newerla, *Kościół św. Krzyża w Pietrowicach Wielkich. Die Kreuzkirche in Gr.-Peterwitz, Pietrowice Wielkie 2000*, s. 5-6, 52-53.

27 J. Peregrin, *Putni kostel sw. Kříže u Wel. Petrowic (w okresu Ratiborském)*, Hlučín [1902],

ky Boží.²⁸ Počátky jeho uctívání sahají do roku 1723, v roce 1728 začal být obraz zdoben votivními dary jako výrazy díky za vyslyšené modlitby a zázračná uzdravení poutníků a jejich blízkých. V roce 1774 vydali biskupové spravující vratislavskou diecézi dekret, podle kterého byl kostel v Pszowě oficiálně prohlášen za posvátné a mariánské poutní místo. Jak uvádějí již několikrát zmiňované *Katolické noviny pro lid moravský*, přicházely sem organizované skupiny poutníků z území sousední olomoucké arcidiecéze. Informaci o jedné z těchto výprav zaznamenává v roce 1900 obyvatel Křenovic (pravděpodobně místní farář): „Na slavnost sv. Petra a Pavla [29 června – pozn. N. M.] byla skupina poutníků od nás v Pszowě.“²⁹ Kromě tiskových zpráv zveřejněných na stránkách výše jmenovaných novin uvádějí podrobné informace o poutních z „moravské“ oblasti rovněž lokální zprávy z Pszowa.³⁰ Nejvíce poutníků přicházelo do poutního místa k Usmívající se Matce Boží ne z území olomoucké arcidiecéze, ale z území Slezska v úzkém slova smyslu. Pszów svou popularitou dokonce určitým způsobem konkuroval čenstochovské Jasné Hoře. O tom nejvíce svědčí obsah předválečné slezské poemy nazvané *Píseň nad Odrou* (pol. *Pieśń nad Odrą*). Zde je zmiňovaný úryvek:

„Jednou za rok lidé ve spěchu
K Matce Boží Čenstochovské
A k Marii Panně Pšovské
Jdou pro pomoc a útěchu.
A k církvi jsou lidé štědrí,
I když je jejich mzda hubená,
Nepočítají, každý dá, co má,
V nebeskou odměnu věří.“³¹

Každý rok v květnu od kostela sv. Václava v Křenovicích vycházel početný průvod poutníků mířících do kostelíka Matky Boží v osadě Nowe Zagrody u Ratiboře. Ten byl postaven v první polovině 15. století a je nejstarším poutním místem na území dnešní opolské diecéze.³² Byla to mimořádně populární pouť. Někdy se jí účastnilo až 300 poutníků, kteří bez ohledu na počasí od pěti hodin ráno putovali mezi poli k zázračnému obrazu Matky Boží Ratibořské. Očitý svědek popisující tyto události vzpomíná: „[8. května 1905] se u nás v pondělí konalo procesí k Matce Boží. Účastnilo se ho přes 200 lidí. Po cestě se šlo dobře, jen na zpáteční cestě nás trápil

s. 25-32.

28 N. Mika, *Historia miasta i gminy Krzanowice*, Kraków 2013, s. 226; tentýž, *Dějiny města a obce Křenovice*, Krakov 2013, s. 207.

29 KN, 7. 7. 1900, č. 27, s. 3.

30 M. Drażyk, *Sanktuarium Matki Bożej Uśmiechniętej w Pszowie*, „Peregrinus Cracoviensis”, 8/2000, s. 168-170.

31 J. Nowak, *Pieśń nad Odrą. Poemat z ilustracjami i melodiami przewodnimi*, Tarnowskie Góry 1932, s. 20.

32 A. Weltzel, *Geschichte der Stadt Ratibor*, Ratibor 1861, s. 436-437.

prach a vítr.³³ Podobně, ale květnatěji, byla popsána pouť, která se vydala z Křenovic směrem k osadě Nowe Zagrody nedaleko Ratiboře. Záznam o ní s datem 18. května 1907 pochází nejspíše z pera křenovického faráře Augustina Quitteka: „Máme krásný a vonný měsíc květen. Oteplilo se a rozkvetly stromy. Zahrady, pole a louky, všechno dýchá krásou a zelení. Takovým májovým sadem jsme šli minulý pátek k Matce Boží. Bylo nás přes dvě stě. Orchester nám krásně hrál. Slunce jasně svítilo. Jen prach nám při zpěvu překážel.“³⁴

Poutě k Matce Boží v osadě Nowe Zagrody byly pořádány nejen z Křenovic, ale také ze sousedního Bořutína. Jedna z těchto poutí se konala dokonce i během 1. světové války – 13. června 1915.³⁵ Podobný stav pokračoval jak po celé meziválečné období, tak i po 2. světové válce. V kronice kostela Matky Boží nalezneme následující zápis, datovaný do roku 1946: „Jednotlivá procesí přišla z Modzurowa, z Ratiboře-Płonia, z Bořutína, Křenovic, Ostrogu, z farnosti Nejsvětější Panny Marie, z farnosti sv. Josefa, ze Sudoła, Benkovic (pol. *Bieńkowice*), Bojanova (pol. *Bojanów*), Łan, Pawłowa, Vojnovic (pol. *Wojnowice*), Rudníka (pol. *Rudnik*) a Studzienné.“³⁶ V pozdějších letech tradice pořádání poutí z Bořutína zanikla. Nadále se však za branami kostela Matky Boží objevují organizované skupiny poutníků z Křenovic, Bojanova a Vojnovic.

Jednotliví obyvatelé Křenovic čas od času podnikali i exotičtější poutní výpravy do svatých míst na jihu a západě Evropy. Například mlynář Sasowski se v roce 1900 vydal na pouť do Říma, kde vyfotografoval své krajan z Křenovic, řeholníka Gorywodu a řeholnici Filipovou, při jejich pobytu ve Věčném městě.³⁷ Na slavnosti spojené s kanonizací blahoslaveného Klemense Dwořáka Hofbauera, se na totéž místo vypravil 14.–22. května 1909 křenovický kostelní zpěvák Jureczka, organizátor celé řady poutí, který po návratu podal podrobnou zprávu o svém pobytu v Římě na setkání místního katolického dělnického svazu.³⁸ Jiným směrem, do poutního místa Lurdy na západě Francie, odjela v srpnu 1911 z Křenovic Barbara Glomperová. Putovala vlakem do Vídně, kde se krátce zdržela, a teprve odtud se přes Německo vydala do již zmíněného světově známého místa zjevení Nejsvětější Panny Marie.³⁹ Do Lurd cestovalo samozřejmě mnohem více lidí, o čemž svědčí místní farní kroniky. Menší zájem byl věnován poutnímu místu v Santiagu de Compostela ve Španělsku, což je však třeba

33 KN, 13. 5. 1905, č. 19, s. 3.

34 KN, 18. 5. 1907, č. 20, s. 3.

35 KN, 13. 6. 1915, č. 24, s. 3.

36 Archiv farnosti Matky Boží v Ratiboři: *Chronik der Kuratie bei der Mater Dei – Kirche in Ratibor*, pag. 100.

37 KN, 23. 6. 1900, č. 25, s. 3.

38 KN, 29. 5. 1909, č. 22, s. 2-3; KN, 19. 6. 1909, č. 25, s. 3.

39 KN, 12. 8. 1911, č. 33, s. 3.

vnímat jako důsledek značné vzdálenosti západní části Iberského poloostrova od kraje nad Odrou.⁴⁰

Lidé podnikající pouť či cestující za náboženskými účely se pochopitelně ne vždy chovali vhodným způsobem a v souladu s vyznávanou vírou. Jeden z příkladů popisuje redaktor místních moravských novin: „12. května 1900. Z Křenovic. Skupina našich mladých mužů a žen se vydala do Opavy, aby se nechali zapsat do škapulířového [bratrstva – pozn. N. M.]. Na zpáteční cestě však byli někteří z nich příčinou velkého pohoršení.“⁴¹

Jak již bylo řečeno v úvodu, zaznamenat všechny projevy poutních aktivit v česko-polském příhraničí či na moravsko-slezském pomezí není zcela možné s ohledem na již zmiňované obtíže. S vědomím toho, že práce na toto téma by měla být tématem samostatné publikace, a ne jednoho článku, se záměrně věnujeme málo známým, nicméně zajímavým epizodám z poutních aktivit, které byly zaznamenány v tiskových zprávách publikovaných na stránkách již mnohokrát zmiňovaných *Katolických novin pro lid moravský* a v jiných obtížně dostupných zdrojích. Proto také záměrně opomíjíme pouti do některých významných historických posvátných a poutních míst, jako je například Hora sv. Anny, poutní místo Nejsvětější svátosti ve vsi Jankowice Rybnickie, bývalý klášterní kostel v Rudách s obrazem Matky Boží Pokorné anebo poutní místo Matky Boží Fatimské ve vsi Turza Śląska, jehož počátky se datují až do období po 2. světové válce.⁴² Poutní iniciativy na moravsko-slezském pomezí byly také podstatným faktorem integrujícím etnicky smíšené obyvatelstvo z této oblasti. Umožňovaly místním obyvatelům rozšiřovat své myšlenkové horizonty i *sensu stricto* náboženské zážitky. Organizované skupiny věřících navštěvující poutní místa s sebou přinášely finanční prostředky nezbytné pro renovaci posvátných historických objektů, které se díky tomu zachovaly v dobrém stavu až do současnosti a mohly se tak trvale zapsat do evropského seznamu kulturního dědictví Horního Slezska a Moravy.

40 J. C. Otero, *Santiago de Compostela*, Madrid 1989, s. 19-21.

41 KN, 12. 5. 1900, č. 19, s. 3.

42 Por. G. Nowiński, *Śląska Fatima w papieskiej koronie*, Turza Śląska 2005, s. 5-15; P. Porwoł, *Kościół pw. Matki Bożej Fatimskiej w Turzy Śląskiej*, Wodzisław Śląski 2012, s. 6-15.

Bibliografie

I. Archivní zdroje:

A. Rukopisné zdroje:

Archiwum parafii pod wezwaniem Matki Bożej w Raciborzu: *Chronik der Kuratie bei der Mater Dei – Kirche in Ratibor.*

B. Tištěné zdroje:

Długosz J., *Liber beneficiorum dioecesis cracoviensis*, t. 3, (*Opera omnia*, vol. 9) Kraków 1864.

„Katolické Nowiny pro lid moravský w Pruském Slezsku. Jediné w morawské řeči vycházející nowiny w Německu”, 1893–1920.

Nowak J., *Pieśń nad Odrą. Poemat z ilustracjami i melodiami przewodnimi*, Tarnowskie Góry 1932.

Vigilantius Gregorius, *Censtochova*, Cracoviae MDLXVIII.

II. Encyklopedie:

Elbel M., Foltýn D., *Chvalčov–Hostýn (Kroměříž)*, [in:] *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, red. D. Foltýn a kolektiv, Praha 2005.

III. Přehledy:

Čižmář M., *Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004.

Dražyk M., *Sanktuarium Matki Bożej Uśmiechniętej w Pszowie*, „Peregrinus Cracoviensis” 8/2000.

Ender J., *Lompa nauczyciel-oświatowiec*, „Zaranie Śląskie” 3/1947.

Ender J., *Obrońcy ludu śląskiego*, Warszawa 1956.

Galos A., *Śląskie pielgrzymki do Częstochowy w XVIII wieku*, „Śląski Kwartalnik Historyczny – Sobótka” 3/1948.

Górecki J., *Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869-1914*, „Niepodległość i Pamięć” 4/1997.

Hořica I., *Pamatujte na Slezsko! Úvahy a feuilletony*, Praha 1895.

Hyckel G., *Geschichte und Besiedlung des Ratiborer Landes*, Würzburg 1961.

Králík O., *Historická skutečnost a postupná mytizace mongolského vpádu na Moravu roku 1241*, [w:] tegoż, *Osvobozená slova*, Praha 1995.

Kublin G., *Świętobliwa Eufemia raciborska († 17 I 1359)*, Opole 2012.

Kublin G., *XVII-wieczny żywot księżniczki raciborskiej Eufemii w zbiorach Archiwum Państwowego we Wrocławiu (Studia i źródła do dziejów dominikanów i dominikanek w Raciborzu, t. 1)*, Opole 2016.

Lach K., „Katolické Nowiny pro lid moravský w Pruském Slezsku. Jediné w morawské řeči vycházející nowiny w Německu”. *Charakterystyka i ocena czasopisma*, [w:] *Z dziejów i dorobku polskiego i niemieckiego czasopiśmiennictwa na Śląsku*, red. W. Hendzel, J. Pośpiech, Opole – Gliwice 2006.

Lompa J., *Krótki rys jeografii Szląska dla nauki początkowej*, Głogówek 1847.

Lompa J., *Przewodnik dokładny dla odwiedzających święte, od wieków cudami słynące miejsce w obrazie Najświętszej Panny Maryi na Jasnej Górze w Częstochowie*, Warszawa 1860.

- Mika N., *Dzieje ziemi raciborskiej*, Kraków 2012.
- Mika N., *Dějiny města a obce Křenovice*, Krakov 2013.
- Mika N., *Dějiny Ratibořska*, Krakov 2012.
- Mika N., *Historia miasta i gminy Krzanowice*, Kraków 2013.
- Mika N., „*Pestilentiae et medici*” K dějinám epidemií a medicíny v zemích České koruny během dlouhé habsbursko-osmanské války (1593–1606), [w:] Ján Jessenius (1566–1621) – *L'udia a doba: Medzinárodná vedecká konferencia konaná 8. decembra 2016*, red. M. Gogola, L. Rybár, (Historia Medicinae Slovaca I.), Bratislava 2017.
- Mika N., *Przebieg śląsko-morawskiej granicy na przestrzeni wieków*, [w:] *Jedność małych ojczyzn, jednością Unii Europejskiej*, Racibórz – Krzyżanowice 2004.
- Mika N., Bělástová Š., *Racibórz – Opava. Podręcznik do edukacji regionalnej: Příručka k regionální výuce*, Racibórz – Opava 2010.
- Naše země, náš lid: Hlubčicko, Ratibořsko, Kozelsko*, red. B. Sobotík, Opava 1946.
- Newerla P., *Kościół św. Krzyża w Pietrowicach Wielkich. Die Kreuzkirche in Gr.-Peterwitz, Pietrowice Wielkie* 2000.
- Newerla P., *Rozwój terytorialny powiatu raciborskiego od XVIII w.*, „Ziemia Raciborska” 3-5/2003.
- Nowiński G., *Śląska Fatima w papieskiej koronie*, Turza Śląska 2005.
- Otero J. C., *Santiago de Compostela*, Madrid 1989.
- Peregrin J., *Putni kostel sw. Kříže u Wel. Petrowic (w okresu Ratiborském)*, Hlučín [1902].
- Porwoł P., *Kościół pw. Matki Bożej Fatimskiej w Turzy Śląskiej*, Wodzisław Śląski 2012.
- Vašek A. E., *K našim nárokům na Horní Slezsko*, Brno 1947.
- Vyhlídal J., *Čechové v Pruském Slezsku*, Kroměříž 1900.
- Vyhlídal J., *Pruský sněm a Moravci na Ratiborsku*, Opava 1909.
- Weltzel A., *Geschichte der Stadt Ratibor*, Ratibor 1861.
- Wilczek S., *Józef Lompa – prekursor pracy kulturalno-oświatowej na Górnym Śląsku*, Katowice 1997.
- Ziomek J., *Renesans*, Warszawa 2012.

Medailonky autorů

Norbert Mika (nar. 1961 v Ratiboři) – doktorát v oboru humanitní vědy se zaměřením na dějepis (2006). Autor více než 100 vědeckých publikací v polštině, češtině, angličtině, němčině a ukrajinštině. Ředitel centra pro historická studia ve Varšavě.